

FARS EDEBİYATINDA HAMSELER

Doç. Dr. Saime İnal Savi

Bildiğiniz gibi Fars Edebiyatı nazım şekillerinden biri de "Mesnevî'dir. "Mesnevî" mısraları kendi aralarında kafiyeli beyitlerden oluşan bir nazım şeklidir.

Tek kafiyeyle bağlı kasideye nisbetle şaire daha büyük bir serbesti sağlar. Bu nedenle de destânî veya hayalî hikâyelerde, talimî veya tasavvufî mevzularda genellikle bu tarza başvurulur.

"Mesnevî" şekli ve o şekil ile yazılan "Millî Kıssalar" kökleri ta Sasani devrine kadar çıkan eski bir edebî an'änenin kalıntısıdır. Mevzuunu ve şeklini millî an'anedan alan bu destânî mesnevîler Firdevsî ile kemalinin son mertebesine erişmiştir.

İran mesnevî edebiyatının Firdevsiden sonra en mühim siması Nizamidir.

Nizami İran edebiyatında mühim bir merhaleyi temsil eder. Medih tarzının zirveye ulaştığı, destânî hikâyeciliği teşvik edecek âmillerin ortadan kalktığı bir sırada, mesnevîleri ile, bütün İran edebiyatına yeni bir yön vermiştir. Bu, destânî olmayan manzum hikâyecilik, yani mesnevî tarzıdır.

Nizâmî'nin türlü mevzular hakkında yazdığı ve manzum birer roman olan mesnevîleri vardır. Mesnevîleri beşe çıkınca, bunları bir bütün halinde toplayıp, "Hamse" adını vermiştir. Hamse, manzum olarak ve mesnevî tarzında yazılmış beş ayrı eseri içine alan məcəmüdur.

Mesnevî meydana getirmek kolay değildir. Hamse ise daha büyük bir kudrete ihtiyaç gösterir ve sanattaki ustalık derecesi için bir ölçü sayılır. Bu nedenle de kendine güvenen şairler "Hamse" denemesi yapmışlar, ama çoğu bir iki, en çok üç dört mesnevî bırakarak edebî hayattan çekilmişlerdir. Bazıları da beş mesnevî ile yetinmemiş, altı ya da yedi mesnevî yazmışlardır.

Nizâmî, "Penc genc" de denilen beş mesnevisiyle haklı bir ün sağlamıştır.

Nizâmî'nin Hamse'sine geçmeden kendisinden sonra gelen Hamse sahiplerinin en meşhurlarını görelim. Bunlar sırasıyla: Amîr Husrav Dihlavi, Hâcû-yî Kirmanî, Kâtibî, Câmî, Hâtifî ve Feyzî'dir.

Bunların Hamse'lerini oluşturan mesnevilerinden Nizami'nin mesnevilerini tek tek ele aldığımızda söz edeceğiz.

Nizami'nin Hamse'si şu mesnevilerden meydana gelmiştir:

1- Mahzan al-asrâr. Sarî' bahrinde, yazılmıştır. 2400 kadar beyitten ibaret, ahlâkî bir mesnevidir. Erzincan'da hüküm süren Fahr al-Din Bahrâmşâh'a ithaf olunmuştur. Eserin yazılış tarihi 1176 olmalıdır.

Nizâmî bu eserini meydana getirirken, Sanâi-i Gaznavî'nin Hadika'sını göz önünde bulundurmıştır.

Türlü ahlâkî mevzuları içine alan eser 20 makâlât'a bölünmüştür. Her makaleden sonra o fikirleri daha ziyade açıklayan küçük bir hikâye getirilmiştir.

Mahzan al-asrâr, farsça ahlâkî-terbiyevî şiir tarihinde mühim bir mevki tutar. Eserin ilmi ve tenkitli bir tab'ı, Berthels'in nezâreti altında, Abd al-karîm Ali-oğlu Ali-zâda tarafından hazırlanmış olup, Bâkû'da 1960 ta yayınlanmıştır. Nuri Gençosman tarafından da bugünkü türkçeye çevrilmiştir. (Ankara, 1946, Şark-İslâm klasikleri, nr. 13).

Şimdi yukarıda adlarını saydığımız Hamse sahiplerinin eserlerine dönebiliriz. Nizâmî'nin Mahzan al-asrâr'ına Amîr Husrav'ın yazdığı nazire Matla' al-anvâr adını taşır. Ahlakî ve dinî bir manzume olup, Nizâmî'nin ki gibi 20 makâlât'a bölünmüştür. Aynı tarzda ve aynı vezindedir.

Hâcûy-i Kirmânî'nin Mahzan al-asrâr vezninde yazılmış olan mesnevisi Ravzat al-anvâr'dır. Mevzu itibariyle de ona benzer. 20 makale içinde, sûfiyâne ve ahlâkî görüşlere temas eder. Yer yer hikâyeler ile süslenen eser 1306 da Tahran'da basılmıştır.

Kâtibî'nin tamalanmamış Hamse'sinin 1434 e doğru yazılmış olan mesnevisi Gulşan-i Abrâr da Nizâmî'ye naziredir.

Câmî'nin Tuhfat al-ahrâr'ı, Nizâmî'nin Mahzan al-asrâr'ına ve Amîr Husrav Dihlavi'nin Matla'al-anvâr'ına bir nazire olup, 20 makale halindedir.

Markaz-i advâr'ı ile Feyzî de Nizâmî'yi izleyenlendendir.

2- Husrav u Şîrîn. Hezec bahrinde yazılmıştır. 5700 kadar beyit ihtiva eder. Eski nüshalara göre Sultan Tuğrul b. Arslan'a ithaf edilmiştir.

Husrav u Şîrîn, Sâsani hükümdarı Husrav Parviz'in hayatını anlatır. Bu hükümdara ait Şâh-nâme'de bulunan kısma tekabül eder. Şu var ki, burada tarihî vak'alar, aşk duygularını tahlil ve ifade edecek manzum bir roman haline getirilmiştir. Şîrîn'in mimar Farhâd ile olan macerası daha sonraları, bilhassa Nizâmî'nin verdiği şekil ile, müstakil bir mevzu hâlini almıştır.

Eser Sabri Sevsevil tarafından bugünkü türkçeye çevrilmiştir. (İstanbul, 1955, Şark-İslâm klasikleri, nr. 29).

Ḥusrav'ın, Şîrîn u Ḥusrav'î Nizâmî'nin Ḥusrav u Şîrîn'ine bir naziredir. Farhâd ile Şîrîn'in aşklarındaki küçük değişiklikler dışında bir fark yoktur.

Ama Hâcuy-î Kirmânî'nin Ḥusrav u Şîrîn ile aynı vezinde yazılmış olan Gul u Navrûz'u, Horasan şahı Firûz'un oğlu Navrûz ile Rûm kayserinin kızı Gul'un aşk maceralarını tasvir eder. Hâcû'nun en güzel mesnevisidir. 5000 den fazla beyti ihtiva eder.

Nizâmî'nin Ḥusrav u Şîrîn'i vezinde bir diğer mesnevi Yûsuf ve Zaliha'dır. Kısas-ı Yûsuf mevzuu üzerindeki bu eser Câmî'nin en maruf mesnevisidir.

Hatîfî'nin Şîrîn u Ḥusravî'i de Nizâmî'ye naziredir.

Laylî u Macnûn, hezec bahrinde yazılmıştır.

Nizâmî, Layli u Macnun'un 4000 kûsur beyit olduğunu söylemektedir; halbuki bugün elde bulunan nushalarda, 5100 kadar beyit vardır; bundan esere Nizâmî'ye ait olmayan ilaveler yapıldığı anlaşılıyor.

Arap edebiyatındaki bu basit kıssayı ilk defa planlı bir hikâye şekline koyan Nizâmî'dir. Eseri inceleyenler onun, Laylî vu Macnûn mesnevisini, Hamse'sini teşkil eden öteki mesnevilerinden gerek konuyu işleyiş, gerek tasvirlerdeki özellik bakımından daha güzel ve daha başarılı bulurlar.

Laylî vu Macnûn hikâyesini öteki hikâyelerden ayıran özelliklere geçmeden konusuna değinmek istiyorum.

Leylî vu Macnûn'un efsaneleşmiş aşkı Nizâmî'de şöyle hikâye edilir:

"Benî Âmir kabilesinin başkanı, oğlu olmadığı için üzgündür. Tanrı'ya yalvarır. Duasını kabul eden Tanrı ona bir oğul ihsan eder; çocuğun adını Kays koyarlar. Kays'ı büyüyünce okula verirler. Başka bir kabileden olan Leylâ aynı okuldadır. Nizâmî onu: "Her gönülde onun aşkı var. Saçı gece adı Leylâ"

دو هر دلی از هوش میلی گیسوش چولیل و نام لیلی

diye vafeder.

İki genç okulda birbirini sever. Dedikodu çarçabuk etrafa yayılır. Leylâ'yı gizlerler. Kays deliye döner; ağlayarak sokaklarda dolaşır. Herkes onu "Mecnun" diye çağırmaya başlar. O bunlara aldırılmaz. Her sabah baş açık, yalın ayak kırlarda dolaşır; geceleri şiir okuyarak Leylâ'nın mahallesini gezer, evinin kapısını öperek döner. Bir gece Leylâ'nın çadırını açık görerek içeri girer. Bu duyulunca Mecnun'un yolu büsbütün kapatılır.

Kays'ın ıstırabını gören babası, kabilenin ihtiyarlarıyla birlikte Leylâ'yı istemeğe gider. Leylâ'nın babası misafirleri iyi karşılar. Fakat teklifi işitince Kays'ın deli olduğunu söyleyerek reddeder.

Kays'ın babası, dua etmek için oğlunu Kâbe'ye götürür. Aşkta kurtarması için Tanrı'ya yalvarmasını söyler. Kays aşk sözünü işitince ağlar, sonra güler ve sıçrayıp Kâbe'nin halkasına yapışarak, aşkını artırmaması için Tanrıya yalvarır: "Yarabbi Leylâ'ya olan sevgimi daima artır!".

يارب تو مرا بروی لیلی هر لحظه بده زیاده میلی

Mecnun'un babası, Leylâ kabilesinin yakınması üzerine, oğlunun öldürüleceği haberin alır. Onu arayıp bulur; öğüt verip eve getirirse de, bir süre sonra Mecnun dayanamayarak çöllere kaçar.

Leylâ da Kays'ın aşkıyla gizli gizli ağlayıp inlemektedir. Mecnun'un şiirlerini işittikçe kendi de şiirler yazıp sokağa atmakta, bulanlar Mecnun'a götürmektedir.

İbn-i Selâm adında bir zengin Leylâ'yı görüp beğenir. Hediyeler göndererek kızı babasından ister. Anası babası razı olurlar; fakat kızın hasta olduğunu söyleyerek biraz sabretmesini isterler.

Bir kahraman olan Nevfel, bir gün avlanmak üzere kıra çıktığı sırada Mecnun'a rastlar; başından geçenleri öğrenerek acır. Leylâ'yı alacağını vadederek: "Ancak sen de deliliği bırak." der. Mecnun Nevfel'e misafir olarak bir süre yanında kalır. Leylâ için yazdığı şiirleri okur. Nevfel bir elçi göndererek Leylâ'yı kabilesinden ister. Ret cevabı alınca kabile ile savaşa girer ve onları bczzuna uğratar. Nevfel Leylâ'nın getirilmesini emreder. Babası: "Fakat evlâdımı bir şeytana vermem. Deliye nikah bağından çok zincir yaraşır."

اما ندهم بدیو فرزند دیوانه به بند به که دربند

diyerek yalvarır.

Nevfel verecek cevap bulamayarak çekilir. Leylâ'nın babası neşe içinde evine döner. Mecnun'dan kurtulduklarını anlatır. Leylâ da Nevfel'in çekilip gittiğini öğrenince gizlice ağlar.

İbn-i Selâm tekrar elçi göndererek Leylâ'yı ister. Ziyafet verilir; nikâh kıyılır. İbn-i Selâm Leylâ'yı alıp evine götürür. Fakat Leylâ kocasını yanına yaklaştırmaz.

Mecnun, Leylâ'nın evlendiğini işitince başını taştan taşa çarpar. Fakat Leylâ'nın kendine sadık kaldığını duyunca biraz yatıştır. Mecnun'un babası üzüntüye dayanamayarak ölür. Haberi alan Mecnun yanar, yakılır. Sonra Necd yolunu tutar. Çölde vahşi hayvanlarla arkadaşlık eder. Bu arada iki aşık birbirlerine kendi hallerini anlatan; aşklarını, ıstıraplarını dile getiren mektuplar yazarlar.

Dayısı Selim-i Âmiri, Mecnun'la ailesi arasındaki teması sağlar. Her ay ona yemek ve elbise getirmektedir. Bir gün Mecnun'un anasını da birlikte getirir. Ka-

dın oğlunun halini görünce yüreği parça parça olur; yanar, yakılır. Mecnun anasının ayaklarına kapanarak özür diler, sonra veda edip dağ yolunu tutar. Anası ağlaya ağlaya eve döner; bir süre sonra da ölür.

Leylâ, kocası olmadığı bir gün evden çıkarak yol kenarına oturur. Daha önce mektubunu götüren ihtiyara Mecnun'u getirmesini rica eder. İhtiyar Mecnun'u getirir. Leylâ yaklaşmaya cesaret edemez: "Mademki benim şimdi bir sahibim var; yaptığım işten utanmamalıyım."

تاچون که بد اوری نشینم از کرده حجاتی نسدم

der ve ilâve eder: "Bir kaç beyit okusun, ben dinliyeyim. O şarap sunsun, ben içeyim."

او خواند بیت و من کم گوش او آرد باده من کم نوش

Bunu işiten Mecnun Leylâ'ya gazel okur. "Bundan sonra sen ve ben varız; fakat ben sen olacağım. İki ten için bir gönül yetişir; o gönül de senin gönlün olacaktır; çünkü benim gönlüm harapdır."

زین پس تو و من تو زین پس یکدل بمیان مادوتن یس
وان دل دل تو چنین صوابست یعنی دل من دلی خرابست

der. Aşkını ve ıstırabını anlatır. Sitemler eder. Sözlerini bitirince dağın yolunu tutar, Leylâ da inleye inleye evine döner.

Leylâ'nın kocası dayanamayarak ölür. Göreneğe göre Leylâ iki yıl evde kapanarak yas tutar. Bu bahane ile rahatça ağlayıp sızlar. Matem müddeti dolunca baba evine döner. Bir gün Mecnun'a haber gönderir. Bu müjdeyi alan Mecnun yola çıkar. İki sevdalı birbirlerini görünce kendilerinden geçerler. Akılları başlarına gelince Leylâ utanır, Mecnun şaşkınlık içindedir. Gönlü coşkun, ama dili bağlıdır. Leylâ: "Beni görmediğin zamanlar sesin göklere yükseliyordu. Bugün buluştuk niçin susuyorsun." diye sorar. Mecnun: "Söyleyen adam bir şey arıyor demektir; aradığını bulunca artık söze yer kalır mı?"

کوبنده غرتوجست وجویست چون یافت چه جای گفت و گو یست

der; üstünü başını yırtar; nara atarak çölün yolunu tutar.

Leylâ bir sonbahar günü hastalanır. Günden güne sararıp solar; yataklara düşer. Anasını çağırarak vasiyet eder: "Öldüğüm zaman onun yolunun tozundan gözümə sürmə çek. Sevgilim mezarıma gelip ağlayacaktır; onu hoş tut, benim halimi anlat; onun uğrunda can verdiğimi, onu beklediğimi söyle." Leylâ vasiyetini bitirince gözlerini yumar, ruhunu teslim eder.

Mecnun, Leylâ'nın ölümünü duyunca ağlayarak koşar, mezarına kapanır; sevgilisine hitab ederek bir süre kaldıktan sonra çölün yolunu tutar.

Mecnun bu ziyaret'ere devam eder. Bir gün yine mezarın başına gelir, yaranmış bir yılan gibi kıvranır. Beyitler okuyarak ağlar, Tanrı'ya yalvarır, ölümü ister. Sonra mezarı kucaklar; inliyerek ruhunu teslim eder.

Vahşi hayvanlar etrafını aldığı için onun ölümünü kimse görmez. Mecnun bir yıl böylece kalır. Bir yıl sonra hayvanlar dağılınca, kabile halkı Mecnun'un öldüğünü anlayarak ağlar ve onu Leylâ'nın yanına gömer. İkisinin kabri üzerine türbe yapılır. Orası âşıklara "Ziyaretgâh" olur. Hasta gelen iyileşmiş döner, türbeyi ziyaret eden muradına erer."

Görüldüğü gibi hikâyenin esası sonradan Mecnun lakabını alan Kays'ın kişiliği etrafında toplanır ve olaylar Necd çöllerinde geçer. Bu hikâyeyi ötekilerden ayıran başlıca özellik, bunda, kahramanlarını birbirine kavuşturmadan ölüme götüren, ıstıraplarla dolu umutsuz bir aşkın tasvir edilmiş olmasıdır.

Çift aşık kahramanlı öteki hikâyelerde akla hayale gelmedik olaylardan, birbirini kovalayan korkunç tehlikelerden sonra kahramanlar birbirine kavuşur. Meselâ: Yûsuf va Zaliha'da, Zaliha isteğine kavuşarak yatıştır; Yusuf da peygamberlik görevine devam eder. Husrav u Şirin'de ise Husrav bir çok serüvenlerden sonra Şirin'e kavuşur.

Nizâmî Macnun'un aşkını ilâhileştirmiş, ona tasavvufi bir çeşni vermiştir. Nizami'den sonra gelenler, hikâyec e hep bu çığırı takip etmişlerdir. Mecnun, kendini Leylâ'dan Mevlâ'ya ulaştıran aşkıyla tasavvufi aşkın temsilcisi olarak gösterilmiştir.

Husrav'in Macnunu Layli'si de Nizâmî'nin Leyli vu Macnun'una naziredir. Onda da Macnun, Leyli'nin aşkıyla çöllere düşer. Tek farkı burada Macnun'un Nevfel'in kızı ile evlenmesidir. Genç Macnun gerdek odasını terkeder ama evlilik haberi Leyli'nin haklı yanıp yakılmalarına sebep olur. Aralarında sitem dolu dertli mektuplar teati edilir.

Câmî'nin Laylâ va Macnun'u, Nizâmî ve Amir Husrav Dihlavi'nin aynı adlı eserleri örnek olarak vücuda getirilmiştir. Şiirdeki vezin ve beyandaki şive de aynıdır. Farkı Câmî'nin Arap menşeli rivayetlere daha fazla yer vermesi ve de Kays'a nisbet olunan divanın tesiri altında kalmasıdır.

Hatifi'nin Layli va Macnun'u da Nizâmî'ye naziredir.

4- Haft Paykar hafif bahrinde yazılmış olup, 5600 beyit kadar tutmaktadır. Eser Meraga'nın Türk hakimi Arslan b. Ak-Sungur'un arzusu üzerine yazılmış ve ona ithaf edilmiştir. 1197 yılında tamamlanmıştır. Mevzuu Sasanî hükümdarı Bahrâm Gûr'un hayatıdır. Eser Haft Gunbad veya Bahrâm-nâma olarak da bilinir.

Nizâmî mesnevisinde Behrâm Gur'un tarihî ve destanî şahsiyetinden çok muhayyilesine geniş çalışma imkânları sağlayan unsurlar üzerinde durmuştur.

Behram'ın av maceraları ve av sahneleri tasviri, yedi ülkenin yedi padişah kızı için, onların ait olduğu seyyârenin rengi ile aynı renkte birer saray yaptırarak, onlar ile evlenmesi, aynı seyyârenin gününde, aynı renkte elbise giyerek, bir padişah kızının yanına gitmesi, padişah kızlarının anlattıkları hikâyeler ve en sonunda Behram'ın bir av takip ederken, bir mağarada kaybolması unsurlarını Nizami, sihirli kalemi ile, okuyucuların önüne serer. Haft Paykar'de hikâye anlatma san'atı ve muhayyile genişliği, derecesine erişilmemiş bir yüksekliğe varmıştır. Metnin mükemmel bir tenkitli neşri H. Ritter ile J. Rypka tarafından hazırlanmıştır.

Amir Husrav Dihlavî'nin Haşt Bahiştî de Bahrâm'ın aşk maceralarını anlatır. Haft Paykar'a naziredir. Husrav'de de Bahram, yedi ülkeden yedi padişah kızı ile evlenir, onlara cennet gibi yedi saray yaptırır. Fark şairin, kitabını sekizinci cennet addetmesi ve bu nedenle de ona Haşt Bahişt adını vermesidir.

Hatifi'nin Haft Manzar'ı ile Fayzî'nin Haft Kışvar'ı da Nizâmî'nin Haft Paykar'ine naziredir.

5- İskandar-nama mütekârib bahrinde yazılmış olup, 10800 beyit kadar tutan bir mesnevidir. Meşhur İskender'in hayatını başından sonuna kadar anlatır. İskandar-nâma bugün, biri Şaraf-nâma, diğeri İkbâl-nâma olmak üzere, iki ayrı eser halinde bulunmaktadır; fakat bazı nadir nushalara bakarak, bunun aslında bir tek mesnevi olduğu, sonraları Nizâmî tarafından ikiye bölündüğü düşünülebilirse de, müellifi bizzat her ikisini ayrı ayrı eserler olarak yazdığını söylemektedir. Böyle olunca da Nizâmî'nin mesnevilerinin sayısı beş değil altı oluyor ki buna pek tabii olarak Hamsa değil Sitta adı verilmek gerekirdi. Son iki kitabın bir tek mevzuu işlediği, bundan dolayı bir tek eser olduğu düşünülerek bu mesneviler mecmuasına Sitta değil, Hamsa adı verilmiş olmalıdır.

Şaraf-nâma 7100 beyit kadar olup, Nusrat al-Din Abu Bakr b. Muhammad'e ithaf olunmuştur. Yazılış tarihi, 1201 dir. İskender'in nesebinden başlayıp, karanlıklar ülkesine giderek, oradan tekrar Rûm'a dönmesine kadar, bütün fütuhatını ihtiva eder. Nizâmî, Şah-nâma'nın rivayetleri ile o zaman elinde bulunması gereken bilhassa halk arasında yaygın rivâyetleri ihtiva eden eserlerden istifade etmiştir. Eser İskandar-nâma-ı Barri olarak da geçer.

İkbâl-nâma 3700 beyit kadardır. Eser İzz al-Din Mas'ud II. b. Arslan'a ithaf edilmiştir. Yazılışı 1211 den az sonraki bir tarih olmalıdır. Nizâmî İkbâl-nâma'de,

İskender'i daha ziyade bir feylesof ve peygamber olarak ele alır. Burada İskender'in hakimler ile ilk yaradılış meselesini münakaşa etmesi gibi yüksek meseleler ele alınmıştır. Nizâmî bu hususta da şaşılacak derecede geniş ve derin bir bilgi ile çok yüksek bir anlatma kudreti göstermeğe muvaffak olmuştur. Eser İskandar-nâma-i bahri veya Hırad-nama adlarıyla da geçer. İskandar-nâma'nın her iki kısmının tenkitli neşri E. Bertihels'in nezâreti altında yayınlanmıştır' (Baku 1947).

Amîr Husrav'ın Â'ina-i Sikandarî, adlı mesnevisi Nizâmî'nin İskandar-nama'sine naziredir. Burada İskender'in Çin Hakanı ile yaptığı savaş dışında bir yenilik yoktur.

Câmî'nin Hırad-nama-i İskandarî'si Nizâmî'nin Sikandar-nama-i bahri'sine benzer. Sultan Husayn Baykara için nazmedilmiştir.

Hatifinin Timur-nama'si ile Feyzi'nin tamamlanmamış olan Akbar-nama'si de Nizâmî'nin İskandar-nama'sine naziredir.

Burada yeniden vurgulamak gerekir ki Nizâmî'nin İran edebiyatındaki tesiri pek büyük olmuştur. Amîr-Ḥusrav-ı Dihlavi, Ḥâcûy-i Kirmânî, Kâtibi, Abd al-Rahmân Câmî, Hâtifi ve Fayzi Nizâmî'nin tesiriyle onun Hamsa'sine ya da bazı mesnevilerine nazireler yazmışlardır.

Konumuzda sözü edilen mesnevi'lerin adlarına, yapılarına ve konularına bakarak, bunlar basit birer taklit diye düşünülebilir. Oysa bir tarihî olay, bir kıssa edebiyatın malı olduğu zaman, gerçekte olduğu gibi kalmayarak, üslup, hikâye etme tarzı, yazarın görüş ve duyuş açısına göre bambaşka bir şekle bürünür. Aynı zamanda arka planda kalan çeşitli çevrelerdeki değişik rivayetler ve sözlü geleneklerle de çok değişik yönlerden beslenir.

İran edebiyatında pek parlak bir şekilde tarih sahnesine çıktıktan sonra, Moğollar devrinden itibaren, bazı fevkaledede kabiliyetler müstesna, bilhassa mevzu bakımından fakirleşerek devam eden mesnevi şekli, en son devrin edebiyatında, yerini mensur romanlara bırakmıştır. Buna rağmen her devirde mesnevi şekliyle yazılmış küçük şiir ve manzumelere tesadüf olunur ki, bunlar tam divanlarda masnaviyat başlığı altında ayrı bir bölüm teşkil eder.

Burada mutlak değinmemiz gereken husus ise, fars edebiyatı hamselerinin edebiyatımız üzerindeki tesiridir.

Bizde ilk hamse Mîr Ali Şîr Navâî tarafından kaleme alınmıştır. Onu öteki hamse şairleri izlemiştir.

Bunların kimi Nizâmî'nin, kimi Ḥusrav'ın, kimi Câmî'nin izinde yürümüştür. Çoğu, konuyu yeniden işleyerek kattığı özelliklerle yeni bir eser meydana getirebilmiş hatta üstün bir eser meydana getirme çabalarında bulunmuştur. Bunun sonucu olarak da edebiyatımız, Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn'u gibi Nizâmî'ye üstünlüğü tartışmasız kabul edilen bir şaheser kazanmıştır.

BİBLİOĞRAFYA

- 1- Ayan, Hüseyin, Divan Edebiyatında Hamseler, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Araştırma Dergisi Sayı: 10, Ankara, 1979.
- 2- Dastgardi, Vahid, Name-i Layli va Macnün, Tahran, 1313.
- 3- Gençosman, M. Nuri, Mahzen-i Esrar, Ankara, 1960.
- 4- İA. Câmî, Hâcüy-i Kirmâni, Hamse, Husrav, Nizâmi maddeleri.
- 5- Levend, Agah Sırrı, Ali Şir Nevai 1. C, Ankara, 1965.
- 6- Levend, Agah Sırrı, Arap, Fars ve Türk Edebiyatında Leyla ve Mecnun Hikayesi, Ankara, 1959.
- 7- Levend, Agah Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, 1973.
- 8- Safa Zabihu'llah, Tarih-i Adabiyat der İran C. 1 Tahran 1336.
- 9- Sevsevil, Sabri, Hüsrev ve Şirin, İstanbul, 1955.
- 10- Şafak, Rezâ-zâde, Tarih-i Adabiyât-ı İran, Tahran, 1342.
- 11- Tarlan, Ali Nihad, İslam Edebiyatında Leyla ve Mecnun Mesnevisi (İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 1922, No. 1).
- 12- Tarlan, Ali Nihat, Leyla ile Mecnun İstanbul, 1943.